

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

БІРУК НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА

УДК 378.096:37.015.31:001.89

**ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ
ПЕДАГОГА-ДОСЛІДНИКА В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Антонова Олена Євгеніївна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління
освітніми закладами.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Каплінський Василь Васильович,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри педагогіки, професійної
освіти та управління освітніми закладами;

кандидат педагогічних наук
Чорнойван Ганна Петрівна,
Інститут вищої освіти НАПН України,
учений секретар (м. Київ).

Захист відбудеться 05 травня 2021 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, другий поверх, конференц-зал.

З дисертації можна ознайомитися на сайті http://zu.edu.ua/avto_ped.html та в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40.

Автореферат розісланий 03 квітня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена процесами розбудови, модернізації та реформування вітчизняної освітньої галузі, яка потребує вдосконалення професійної освіти педагогів та створення умов для забезпечення їхнього неперервного професійного самовдосконалення, про що йдеться в законах України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.), а також в Концепції Нової української школи (2016 р.) та Національній рамці кваліфікацій (2011 р.).

У сучасній теорії та методиці професійної освіти нагальною визнається проблема підготовки педагогів-дослідників – фахівців нового типу, здатних швидко оволодівати сучасними методиками здійснення професійної діяльності, зокрема, дослідницької як її складової.

Однією з ефективних форм підготовки висококваліфікованих педагогів-дослідників є наукові школи педагогічного спрямування, у межах діяльності яких розкривається творчий потенціал молодих учених, їхні креативні здібності, відбувається координація наукових пошуків та ініціація їх нових напрямів. Правильно організований процес дослідництва у закладі вищої освіти сприяє набуттю високого рівня компетентності, успішній адаптації до швидкоплинних змін життя, усвідомленню значущості власних способів наукової діяльності.

Проблемі науково-дослідницької діяльності приділялася значна увага на всіх етапах розвитку педагогічної науки, а саме: обґрунтуванню її сутності, особливостей присвятили свої праці О. Дубасенюк, В. Краєвський, В. Кремень, Н. Ничкало, Н. Побірченко, С. Сисоєва та ін.; методології наукового пошуку – Н. Кушнарєнко, О. Крушельницька, О. Микитюк, Д. Чернілевський; визначенню складових, напрямів, форм і методів – Н. Базелюк, Н. Кічук, Л. Коваленко, О. Мартиненко, Л. Онищук, Л. Султанова та ін.; окресленню підходів до організації – Б. Андрієвський, Є. Барбіна, І. Зязюн, З. Курлянд, В. Сластьонін, В. Шейко та ін.

Феноменологічну сутність наукової школи представлено досягненнями філософів та педагогів сучасності: Д. Ароновим, І. Бандуріною, В. Богословським, А. Бойко, Ю. Грищенко, Н. Дем'яненко, Д. Зербіно, Е. Зімінім, С. Поляковим, П. Саухом, Л. Сухоруковою, О. Устенко та ін. Виокремлення категорії «науково-педагогічна школа» як самостійної структури та її глибокий понятійний аналіз здійснено класиками педагогічної думки С. Гончаренком, О. Грезньовою, Д. Зербіно, Ю. Храмовим та продовжується педагогами-дослідниками у XXI столітті О. Гнізділовою, Т. Довгою, Л. Зеленською, Л. Заліток, Е. Зімінім, Г. Кловак, Я. Кодлюк, В. Лозовою, Л. Сухоруковою, О. Устенко, Г. Цветковою та ін. Науково-педагогічну школу як невід'ємну складову кафедри та загалом університетської освіти розглядали, зокрема, О. Адаменко, А. Алексюк, О. Глузман, С. Золотухіна, В. Ізвозчиков, Б. Ступарик, Т. Стоян, О. Сухомлинська, М. Хорунжий та ін. Підґрунтям авторського

тлумачення дефініції «педагог-дослідник» стали роботи: В. Каплінського, Г. Кловак, Н. Копачової, О. Кучерявого, О. Пехоти, О. Семеног, М. Скрипник, Є. Чернишової та Г. Чорнойван.

Окрім того, актуальність теми підтверджується низкою **суперечностей**, а саме:

- між об'єктивною потребою суспільства у підготовці компетентного педагога, здатного до постійного самовдосконалення і забезпечення якісних результатів дослідницької діяльності впродовж усієї професійної кар'єри, та недостатньою обґрунтованістю теоретичних підходів до професійного становлення фахівців у процесі їхньої педагогічної підготовки;

- між станом розробленості сучасних концепцій професійного розвитку педагогів різних спеціальностей та необхідністю визначення ролі і місця науково-дослідницької підготовки в цьому процесі;

- між вимогою оновлення сучасної педагогічної парадигми освіти та недостатнім упровадженням практично орієнтованих технологій формування науково-дослідницької компетентності як результату професійного-творчого становлення педагога;

- між необхідністю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації до здійснення педагогічної та науково-дослідницької діяльності у сучасних умовах інноваційного розвитку суспільства і недостатнім ступенем використання потенціалу науково-педагогічної школи як середовища професійного зростання молодих науковців.

Актуальність та недостатня розробленість окресленої проблеми, а також необхідність вирішення представлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника в умовах діяльності науково-педагогічної школи».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (ДР № 0110U002274). Тему дисертації затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 23.09. 2011 р.) та погоджено у Міжвідомчій раді з координації досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 10 від 20.12. 2011 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці, уточнити сутність базових понять.

2. Виокремити наукові підходи до проблеми професійно-творчого розвитку педагога-дослідника.

3. Визначити сутність, структуру, критерії та рівні науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника.

4. Дослідити сутність феномену «науково-педагогічна школа».

5. Теоретично обґрунтувати модель професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи, розробити й експериментально перевірити технологію її реалізації.

Об'єкт дослідження – професійно-творчий розвиток педагога-дослідника.

Предмет дослідження – модель професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи та технологія її реалізації.

Для досягнення мети дослідження використано комплекс методів, а саме: *теоретичних* – аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, аналогія – для уточнення базових понять дослідження, обґрунтування його методологічних засад; *емпіричних* – педагогічний моніторинг (спостереження, бесіди, анкетування, тестування, опитування, самоаналіз, порівняння, метод експертних оцінок) – з метою визначення рівня сформованості науково-дослідницької компетентності педагогів-дослідників у середовищі науково-педагогічної школи; моделювання – для розробки експериментальної моделі та технології її впровадження; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) – з метою комплексного дослідження рівнів розвитку науково-дослідницької компетентності педагогів-дослідників; *математичної статистики* – методи вимірювання та математичної обробки експериментальних даних, їх кількісний та якісний аналіз; узагальнення результатів формувального етапу експерименту, їх графічна та описова фіксація.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше у результаті історико-педагогічного аналізу виокремлено етапи розвитку наукових шкіл (I – зародження філософських систем та філософсько-математичних шкіл як прототипів дослідницьких колективів, II – оформлення наукових шкіл у межах діяльності перших класичних університетів, III – виникнення колективних «шкіл експериментальної майстерності» у межах діяльності дослідницьких університетів, IV – поява наукових лабораторій та науково-дослідних центрів при великих промислових підприємствах і науково-дослідних інститутах, V – становлення наукової школи як колективного співтовариства вчених, об'єднаних для всебічного дослідження певної наукової проблеми;) та охарактеризовано сутність кожного з них; обґрунтовано і розроблено модель професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи в сукупності чотирьох взаємопов'язаних блоків: концептуально-цільового, мотиваційно-

стимулювального, змістово-процесуального та результативно-діагностувального; визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, інформаційний, діяльнісний, особистісно-творчий); охарактеризовано рівні (емпірично-інтуїтивний, дослідницько-логічний, креативно-евристичний) сформованості науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника; запропоновано типологію наукових шкіл;

удосконалено зміст, форми та методи професійно-творчого розвитку педагога-дослідника в середовищі наукової школи;

подальшого розвитку набули положення щодо впровадження в освітній процес закладів вищої освіти досвіду досліджуваних науково-педагогічних шкіл.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та експериментальній перевірці ефективності технології реалізації моделі професійно-творчого розвитку педагога-дослідника в середовищі наукової школи; узагальненні інноваційних форм, методів і засобів навчання, які можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої та післядипломної освіти, у процесі самоосвітньої діяльності та підготовки програм, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

Упровадження результатів дослідження здійснювалося в освітньому процесі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 714 від 01.11. 2016 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 645 від 14.12. 2017 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 264 від 26.12. 2017 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (довідка № 1514/1 від 08.05. 2019 р.).

На різних етапах дослідження у ньому взяли участь 32 доктори та 71 кандидат педагогічних наук, 145 аспірантів та 183 магістранти педагогічних спеціальностей. Експертну оцінку педагогічних умов здійснювали 17 експертів.

Апробація результатів дослідження відбувалася на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи» (Київ–Житомир, 2012, очна), «Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах» (Житомир, 2014, очна), «Формування професійної майстерності майбутніх фахівців в умовах освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу» (Житомир, 2016, очна), «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» (Lublin, Republic of Poland, 2017, заочна), «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (Дрогобич, 2017, заочна), «Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук» (Харків, 2017, заочна), «Науково-педагогічні школи: проблеми, здобутки та перспективи розвитку» (Житомир, 2018, очна), «Академічна культура дослідника в освітньому просторі» (Суми, 2018, заочна), «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи», до 95-тої річниці Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка»

(Суми, 2019, заочна), «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Київ–Хмельницький, 2019, заочна), «Теоретичні і методичні засади розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах освітніх змін» (Бар, 2020, заочна), «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (Суми, 2020, заочна); *всеукраїнських*: «Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих дітей та молоді» (Житомир, 2011, очна), «Історико-педагогічні дослідження в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2012, очна), «Світоглядні та методологічні принципи креативності в освітній системі сьогодення» (Житомир, 2012, очна), «Дослідницький компонент у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів та позашкільних закладів освіти: ретроспектива і перспектива» (Київ, 2013, очна), «Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном» (Житомир, 2014, очна), «Педагогіка і психологія: методика та проблеми практичного застосування» (Запоріжжя, 2016, заочна), «Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика» (Житомир, 2017, очна), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2020, заочна); *науково-методологічних семінарах, засіданнях кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка (2011-2020)*.

Особистий внесок здобувача у колективній монографії «Серця, віддані педагогіці. Історія становлення і розвитку кафедри педагогіки (до 100-річчя Житомирського державного університету імені Івана Франка)» у співавторстві з О. Антоною, О. Дубасенюк та В. Павленко полягає в обґрунтуванні дефініцій «наукова школа» та «науково-педагогічна школа»; аналізі складових діяльності науково-педагогічної школи, визначенні базових критеріїв їх ідентифікації та типологізації; введенні науково-педагогічних шкіл Житомирського державного університету імені Івана Франка до узагальненої автором типології.

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 22 публікаціях, серед яких: в 1 колективній монографії, 6 статтях у провідних наукових фахових виданнях України та 1 – у зарубіжному фаховому періодичному виданні, статтях у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 372 сторінки, з них 198 сторінок основного тексту. У списку використаних джерел подано 418 найменувань (з яких 14 – іноземною мовою), 19 додатків. Робота містить 19 таблиць та 33 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну та практичне значення; представлено результати впровадження та їх апробації, особистий внесок і публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «**Теоретичні аспекти професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника**» – схарактеризовано педагога-дослідника як суб'єкта науково-дослідницької діяльності; проаналізовано професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника як наукову проблему, визначено провідні наукові підходи й обґрунтовано категоріально-понятійний апарат дослідження.

На основі вивчення науково-педагогічної літератури проаналізовано зміст та сутність базових понять дослідження у площині тлумачення науково-дослідницької діяльності. Зазначено, що науковий пошук ускладнюється неусталеністю підходів до її розуміння, одночасним використанням низки синонімічних понять, що відображають дослідницький компонент педагогічної діяльності (науково-дослідна, науково-дослідницька, дослідницько-експериментальна, дослідницько-пошукова, евристично-пошукова тощо). Окреслено основні види дослідницької діяльності, а саме: *дослідницька педагогічна діяльність*; *науково-дослідна педагогічна діяльність*.

Науково-дослідницька діяльність у зазначеному контексті тлумачиться як один із видів діяльності, що спрямована на пізнання й перетворення педагогічної реальності на основі досягнень сучасної науки і практики та застосування відповідних методів, результатом чого є здобуття нового педагогічного знання та досвіду, розвиток методологічної культури педагога-дослідника.

У результаті теоретичного аналізу термінів «учитель», «педагог», «дослідник» запропоновано визначення поняття «педагог-дослідник» як духовно зрілого, креативного, компетентного фахівця, здатного до самоосвіти та саморозвитку, здійснення одночасно педагогічної та науково-дослідницької діяльності. До досліджуваних складових категорії «педагог-дослідник» віднесено: *особистісну*, *професійну* та *дослідницьку*. Відповідні вимоги узагальнено у вигляді професіограми педагога-дослідника.

На основі узагальнення теоретичних підходів, напрямів, контекстів розгляду окресленої проблеми визначено *професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника* як спеціально організований процес удосконалення його професійно-творчих якостей у ході виконання дослідницького завдання, що забезпечує зміни в особистісній, професійній та дослідницькій сферах.

Доведено, що результатом професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника є сформованість його *науково-дослідницької компетентності*, яка тлумачиться як інтегрована властивість особистості, що передбачає застосовування набутих у процесі відповідної діяльності знань, умінь, навичок та способів діяльності для вирішення на якісно новому методологічному рівні як стандартних, так і нестандартних педагогічних ситуацій та забезпечує здійснення творчої педагогічної та дослідницької діяльності. Структуру науково-дослідницької компетентності представлено сукупністю кількох компонентів, а саме: *мотиваційно-аксіологічного* (система мотивів і ціннісних установок); *когнітивного* (сукупність знань, необхідних для успішного здійснення науково-

дослідницької діяльності); *процесуально-діяльнісного* (комплекс умінь і навичок, які забезпечують успішність відповідної діяльності) та *особистісного* (критичне, нестандартне мислення, провідні особистісні якості).

Схарактеризовано рівні сформованості науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника (*емпірично-інтуїтивний* – здійснення науково-дослідницької діяльності має спиратися на власний суб'єктний досвід), *дослідницько-логічний* (постановка мети для розв'язання і вирішення дослідницьких педагогічних завдань визначається функцією осмислення і аналізу досвіду), *креативно-евристичний* (структура науково-дослідницької педагогічної діяльності є синтезом наукового знання, досвіду освоєння методик, інтуїції, уміння сприймати процес цілісно, знаходити правильні рішення в умовах неповної інформації) та їх змістове наповнення.

Доведено, що ефективність професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника забезпечується шляхом реалізації низки методологічних підходів, а саме: системного, синергетичного, середовищного, професіографічного, технологічного, компетентнісного, діяльнісного, акмеологічного, андрагогічного та особистісно орієнтованого.

У другому розділі – **«Моделювання професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в умовах діяльності науково-педагогічної школи»** – проаналізовано сутність наукової школи як педагогічного феномену та її можливості як середовища професійно-творчого розвитку педагога-дослідника; обґрунтовано модель досліджуваного процесу.

На основі проаналізованих філософських, історіографічних, наукознавчих та педагогічних джерел представлено періодизацію розвитку наукових шкіл, в якій виокремлено п'ять етапів.

I етап – VII-IV ст. до н.е. – XII ст. – зародження на теренах Давніх Індії, Китаю, Греції, Риму філософських систем (санх'я, йога, буддизм та ін.) як хранителів персоніфікованого знання та давньогрецьких філософсько-математичних шкіл (Фалеса, Піфагора, Сократа, Платона, Арістотеля, Епікура та ін.) як прототипів дослідницьких колективів.

II етап – XII ст. – середина XVIII ст. – оформлення перших класичних університетів (Болонський, Паризький, Пармський та ін.), що стали осередками формування наукових шкіл, мали переважно індивідуалістичний (з позиції лідера школи) та репродуктивний (з позиції учнів-послідовників) характер.

III етап – друга половина XVIII ст. – кінець XIX ст. – виникнення дослідницьких університетів (наприклад, Гарвардського), в яких навколо окремих учених-експериментаторів виникають «школи експериментальної майстерності», що набувають колективного характеру. Основною їх функцією стає поширення наукових ідей у суспільстві, зосередження в контексті неklasичної моделі науки конкретних наукових ідей, покладених в основу дослідницьких програм, що вирізнялися масштабом предметної сфери та призначенням продукованих знань.

Організатором та керівником першої наукової школи (1825 р.) вважають відомого німецького хіміка Ю. Лібіха.

IV етап – початок ХХ ст. – 80-ті рр. ХХ ст. – зближення науки з виробництвом, поява наукових лабораторій та науково-дослідних центрів при великих промислових підприємствах і науково-дослідних інститутах, лідери яких були особисто зацікавлені у підборі послідовників-однодумців та їхній науковій підготовці. Це дозволило подолати ізольованість учених та трансформувати їхню діяльність у колективну суспільно значущу працю, що засвідчено появою спеціалізованих наукових журналів.

V етап – 90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. – становлення наукової школи як колективного співтовариства вчених, об'єднаних для всебічного дослідження певної наукової проблеми.

Сформульовано висновок про наявність кардинально протилежних позицій щодо тлумачення поняття «наукова школа» – від регіонального колективу науковців до всесвітньо відомої течії. У результаті здійсненого категорійного аналізу запропоновано авторське визначення поняття «наукова школа» як неформального дослідницького творчого колективу, який під керівництвом відомого науковця-лідера у межах певної галузі знань об'єднує кілька поколінь учених-однодумців різних статусів, компетенції і спеціалізації, займається активною дослідницькою роботою в актуальному напрямі; характеризується спільним стилем роботи (підходами, методами реалізації наукової програми, методиками, науковими традиціями, оригінальністю ідей, наполегливою і цілеспрямованою співпрацею) та здобув авторитет і суспільне визнання в цій галузі знань, що дозволяє транслювати крім суто наукового змісту культурні норми та цінності, культивувати інноваційне мислення і наукову атмосферу, яка сприяє становленню молодих дослідників.

Виокремлено функції, критерії, чинники та ознаки діяльності наукових шкіл, до яких віднесено: створення напряму в науці, техніці, освіті; підготовку науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; визнання лідера науковою спільнотою; наявність публікацій у провідних українських і міжнародних виданнях; транслювання наукового досвіду; організацію міжнародної співпраці в сфері науки й освіти тощо.

Узагальнено типологію науково-педагогічних шкіл за такими критеріями: історико-еволюційний аспект; характер наукової ідеї/методологічний статус; широта досліджуваної проблемної галузі; функціональне призначення продуктованих знань; форма організації діяльності послідовників; характер зв'язків між поколіннями; ступінь та спосіб інституціоналізації; рівень локалізації; поширеність та тривалість існування; фахова спрямованість; статус у науці та суспільстві; рівень пізнавальної і перетворювальної діяльності; характер зв'язків між послідовниками наукової школи; парадигмальна

цілісність. Українські педагогічні наукові школи класифіковано також за проблемною галуззю та педагогічним явищем, яке досліджується.

Доведено, що середовище науково-педагогічної школи позитивно впливає на професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника, що передбачає створення низки умов етико-стимулювального, організаційно-процесуального, психологічного, матеріально-технічного характеру.

У результаті узагальнення діяльності науково-педагогічних шкіл України обґрунтовано модель професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: концептуально-цільового, мотиваційно-стимулювального, змістово-процесуального та результативно-діагностувального.

Концептуально-цільовий блок включає мету (професійно-творчий розвиток педагога-дослідника та зростання рівня його науково-дослідницької компетентності), підходи (системний, середовищний, синергетичний, професіографічний, технологічний, компетентнісний, діяльнісний, акмеологічний, андрагогічний, особистісно орієнтований) та принципи (науковості, цілеспрямованості, позитивної мотивації, систематичності та послідовності, неперервності, комплексного підходу, суб'єктності, забезпечення наукового супроводу, інноваційності та рефлексивності) професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника. *Мотиваційно-стимулювальний* – представлений сукупністю способів внутрішньої та зовнішньої мотивації педагогів-дослідників до здійснення науково-дослідницької діяльності. *Змістово-процесуальний* – відображає змістове наповнення процесу професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи і реалізується у три етапи (підготовчий, основний та результативний). *Результативно-діагностувальний* – відображає компоненти досліджуваної компетентності, критерії, показники та рівні її сформованості. Окреслено взаємозв'язок та взаємозумовленість складових моделі, її цілісний характер.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи»** – представлено організацію та методіку проведення педагогічного експерименту; описано технологію реалізації моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи; проаналізовано та узагальнено результати педагогічного експерименту.

Експериментальна робота здійснювалася відповідно до розробленої програми і включала констатувальний та формувальний етапи. Метою констатувального етапу визначено діагностику наявного рівня професійно-творчого розвитку та сформованості науково-дослідницької компетентності. З'ясовано, що в процесі залучення педагогів-дослідників до заходів,

здійснюваних науковими школами у межах формальної, неформальної, інформальної освіти, їхня науково-дослідницька компетентність розвивається на емпірично-інтуїтивному, дослідницько-логічному та креативно-евристичному рівнях. На основі аналізу результатів констатувального етапу експерименту окреслено шляхи розвитку науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника, а також підтверджено значущість середовища науково-педагогічної школи у цьому процесі.

Метою формувального етапу експерименту визначено перевірку ефективності досліджуваної моделі шляхом реалізації спеціально розробленої технології узагальнюючого характеру (рис. 1), підґрунтям якої є систематизація досвіду діяльності низки науково-педагогічних шкіл України, зокрема понад 30-річного інтелектуального наукового пошуку Житомирської школи «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів» (засновник і керівник професор О. Дубасенюк). Пропонована технологія забезпечує дотримання таких вимог технологічності, як концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність. Її *метою* визначено підвищення рівня розвитку професійної, дослідницької та творчої складових особистості педагога-дослідника шляхом створення умов для його професійно-творчого розвитку, зростання рівня відповідної науково-дослідницької компетентності.

Технологія впровадження моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи передбачала реалізацію таких компонентів: ціле-мотиваційного, змістового, процесуально-діяльнісного, контрольного-результативного. *Ціле-мотиваційний компонент* визначався проектуванням стратегічних, тактичних та оперативних цілей професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника на основі усвідомленої мотивації (включає мотиви, які умовно поділяються на *внутрішні* – потреба у розвитку креативності, науково-дослідницької компетентності, професійному та особистісному самовдосконаленні, задоволенні від процесу та результату науково-дослідницької діяльності та *зовнішні* – потреба у самореалізації, у досягненні соціального престижу, поваги з боку колег, у прагненні до кар'єрного зростання, здобутті наукового ступеня).

Змістовий компонент визначався розробкою програм та навчально-методичного забезпечення формальної (регламентованих освітніми та освітньо-науковими програмами підготовки досліджуваних категорій педагогів-дослідників), неформальної та інформальної (участь у курсах, літніх школах, спеціальних семінарах, спецкурсах, презентаціях, організованих представниками науково-педагогічних шкіл, організація самоосвітньої діяльності) освіти педагога-дослідника.

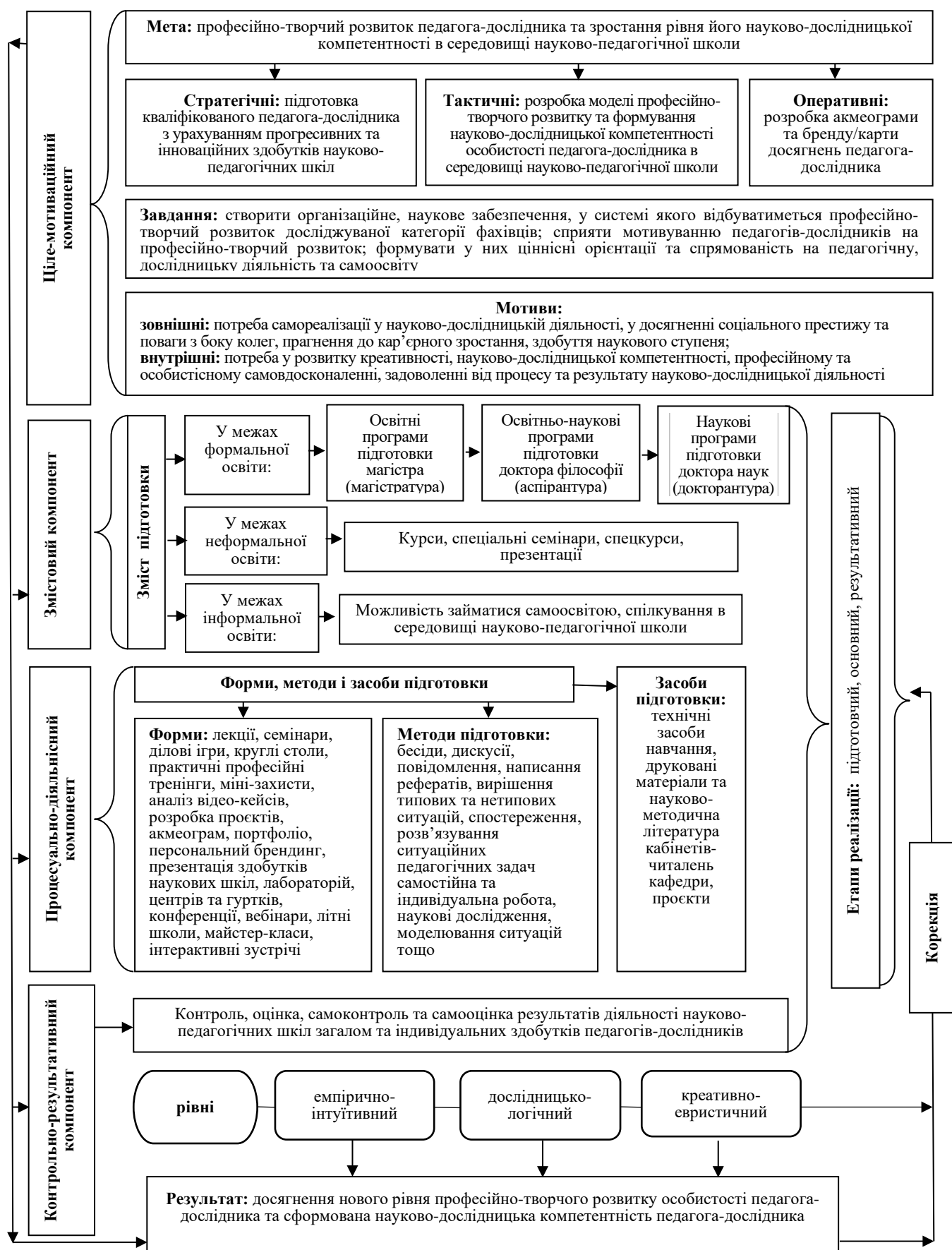

Рис. 1. Технологія реалізації моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи

Процесуально-діяльнісний компонент технології впроваджувався шляхом використання різноманітних форм, методів, засобів підготовки педагога-дослідника, спрямованих на реалізацію мети і відповідних завдань його професійно-творчого розвитку в середовищі науково-педагогічної школи (семінари, ділові ігри, круглі столи, практичні професійні тренінги, міні-захисти, аналіз відео-кейсів, розробка проєктів, акмеограм, портфоліо, персональний брендинг, презентації здобутків наукових шкіл, лабораторій, центрів та гуртків, конференції, вебінари, літні школи, майстер-класи, інтерактивні зустрічі тощо).

Контрольно-результативний компонент спрямовано на здійснення контролю та оцінки рівня сформованості науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника, що супроводжується відповідною корекцією цього процесу.

Представлена технологія передбачала поетапний механізм її реалізації, а саме: *підготовчий етап* – створення підґрунтя для професійно-творчого розвитку педагогів-дослідників, мотивації й стимулювання розвитку науково-дослідницької компетентності, його організаційне забезпечення; *основний* – активне залучення педагогів-дослідників до форм/методів/заходів формальної, неформальної, інформальної освіти у середовищі науково-педагогічної школи; *результативний* – перевірка сформованості досліджуваної компетентності за допомогою форм і методів самоконтролю з можливістю подальшої корекції.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі науково-педагогічних шкіл Житомирського державного університету імені Івана Франка, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Рівненського державного гуманітарного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка шляхом: застосування діагностичних методик; участі у науково-методологічних семінарах; засіданнях науково-педагогічних шкіл, наукових центрів та лабораторій; проведення фрагментів навчальних занять під час взаємовідвідування в межах реалізації освітніх компонент, включення до навчальних занять із магістрантами та аспірантами завдань з проблем розробки професіограми та акмеограми педагога-дослідника, ознайомлення з теоретичними засадами та практичними результатами діяльності вітчизняних науково-педагогічних шкіл тощо.

Для визначення рівнів сформованості науково-дослідницької компетентності педагогів-дослідників на початку та наприкінці формувального етапу експерименту застосовано низку опитувальників, діагностувальних методик, зокрема, адаптовану «Карту самооцінки сформованості науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника», а також технологію персонального брендингу – представлення здобутків фахівців у вигляді персональних веб-сторінок або у вигляді електронного портфоліо.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту засвідчив незначний або практично відсутній прояв емпірично-інтуїтивного рівня сформованості компонентів науково-дослідницької компетентності у докторів та кандидатів

педагогічних наук; у аспірантів і магістрантів педагогічних спеціальностей відбулося суттєве його зниження в ході впровадження представленої технології (у аспірантів на 29,1 %, у магістрантів на 41,1 %). Зростання показників креативно-евристичного рівня прояву досліджуваних компонентів спостерігалось у всіх категорій педагогів-дослідників (в середньому: у докторів на 20,8 %, кандидатів на 28,9 %, аспірантів на 22,5 %, магістрантів на 9,1 %). Показники прояву дослідницько-логічного рівня засвідчили його зменшення у докторів (на 14,55 %) та кандидатів (на 21,95) й збільшення у аспірантів (на 10,2) і магістрантів (на 32,1 %). У магістрантів суттєво зріс показник прояву діяльнісного компонента на дослідницько-логічному рівні (на 38,8 %).

Таблиця 1

Динаміка рівнів розвитку діяльнісного компоненту науково-дослідницької компетентності на початку та наприкінці формувального етапу експерименту

рівні категорії досліджуваних	Емпірично-інтуїтивний, АЗ та %		Дослідницько-логічний, АЗ та %		Креативно-евристичний, АЗ та %	
	до	після	до	після	до	після
доктори педагогічних наук	0	0	5	4	19	20
	0	0	20,8	16,7	79,2	83,3
кандидати педагогічних наук	6	2	23	21	28	14
	10,5	3,5	40,4	36,8	49,1	59,7
аспіранти педагогічних спеціальностей	39	17	78	63	21	58
	28,3	12,3	56,5	45,7	15,2	42,0
магістранти педагогічних спеціальностей	125	42	40	107	8	24
	72,3	24,3	23,1	61,9	4,6	13,8

На підставі порівняння результатів констатувального та формувального етапів експерименту сформульовано висновок про ефективність реалізованої моделі та технології, що засвідчено позитивною динамікою рівня розвитку науково-дослідницької компетентності. Достовірність отриманих результатів перевірена за допомогою методів вимірювання та математичної обробки експериментальних даних, їх кількісного та якісного аналізу; узагальнення результатів формувального етапу експерименту, їх графічної та описової фіксації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі узагальнення результатів проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. У результаті теоретичного аналізу досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці засвідчено наявність різних підходів до шляхів її вирішення та тлумачення основних понять. На основі категоріального аналізу визначено сутність базових понять дослідження: «науково-дослідницька діяльність», «педагог-дослідник», «професійно-творчий розвиток», «науково-дослідницька компетентність», «наукова школа», «науково-педагогічна школа» та запропоновано тлумачення науково-дослідницької діяльності як одного із видів

діяльності педагога, спрямованої на пізнання й перетворення педагогічної реальності на основі досягнень педагогічної науки та застосування наукових методів, результатом якої є здобуття нового педагогічного знання та досвіду, розвиток методологічної культури педагога-дослідника.

До досліджуваних складових категорії «педагог-дослідник» віднесено особистісну, професійну та дослідницьку. Вимоги до особистості педагога-дослідника узагальнено у вигляді професіограми (особистісні якості, дослідницькі та професійні знання, уміння, навички, психофізіологічні можливості, недопустимі якості тощо).

2. У результаті аналізу ключових дефініцій сформульовано визначення поняття професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника як спеціально організованого процесу вдосконалення його професійно-творчих якостей у ході виконання дослідницького завдання, що забезпечує позитивні зміни в його особистісній, професійній та дослідницькій сферах.

Схарактеризовано провідні наукові підходи (системний, синергетичний, середовищний, професіографічний, технологічний, компетентнісний, діяльнісний, акмеологічний, андрагогічний та особистісно орієнтований), реалізація яких забезпечує професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника та формування його науково-дослідницької компетентності в середовищі науково-педагогічної школи. Доведено, що їх системна реалізація забезпечує цілісний розгляд окресленої проблеми, структурованість побудови проведеного дослідження, логічність побудови моделі та технології, визначення ефективності шляхів її реалізації.

3. Визначено, що результатом професійно-творчого розвитку педагога-дослідника є сформованість його науково-дослідницької компетентності, яка тлумачиться як інтегрована властивість особистості, що забезпечує застосування набутих у процесі відповідної діяльності знань, умінь, навичок та способів діяльності для вирішення на якісно новому методологічному рівні як стандартних, так і нестандартних педагогічних ситуацій та здійснення творчої педагогічної і дослідницької діяльності.

Виокремлено складові науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника (мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, процесуально-діяльнісний та особистісний компоненти), а також *критерії* (мотиваційно-ціннісний, інформаційний, діяльнісний та особистісно-творчий) та *рівні* (емпірично-інтуїтивний дослідницько-логічний, креативно-евристичний) її сформованості.

4. Проаналізовано сутність феномену *науково-педагогічна школа*, що розглядається як неформальна спільнота педагогів-дослідників різних поколінь високої наукової кваліфікації на чолі з науковим лідером, об'єднаних спільними підходами до розв'язання педагогічних проблем, стилем роботи й мислення, оригінальністю й новизною ідей та методів реалізації дослідницької програми, яка одержала значні наукові результати, здобула авторитет та громадське визнання в педагогічній науці.

У результаті історико-педагогічного аналізу простежено генезу наукових шкіл та виокремлено п'ять етапів їх розвитку, охарактеризовано хронологічні межі та сутність кожного.

Узагальнено типологію науково-педагогічних шкіл за визначеними критеріями (освітні, дослідницькі, парадигмальні, експериментальні, теоретичні, вузькопрофільні, широкопрофільні, однорівневі, багаторівневі, міждисциплінарні, дисциплінарні тощо). Схарактеризовано функції, критерії та ознаки їх діяльності, можливості науково-педагогічної школи як середовища професійно-творчого розвитку педагога-дослідника, що забезпечується низкою умов етико-стимулювального, організаційно-процесуального, психологічного, матеріально-технічного характеру.

5. Обґрунтовано модель професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи, що складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: концептуально-цільового, мотиваційно-стимулювального, змістово-процесуального та результативно-діагностувального. Запропоновано технологію її реалізації шляхом активного залучення досліджуваних категорій фахівців (магістрантів, аспірантів педагогічних спеціальностей, кандидатів та докторів педагогічних наук) до діяльності науково-педагогічних шкіл, а також урізноманітнення форм і методів формальної, неформальної та інформальної освіти.

Результати експериментальної перевірки ефективності розробленої технології засвідчили підвищення якісного рівня професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника та його науково-дослідницької компетентності, зокрема, позитивну динаміку показників дослідницько-логічного та креативно-евристичного рівнів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. До перспектив подальших наукових розвідок віднесено: оптимізацію науково-дослідницької діяльності шляхом розширення її діагностичної та методичної бази; розроблення змісту, форм, методів формування науково-дослідницької компетентності педагогів-дослідників; компаративний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду діяльності науково-педагогічних шкіл.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких відображені основні наукові результати дисертації

1. Бірук Н.П., 2016. Вплив науково-дослідницької діяльності на розвиток особистості педагога-дослідника. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, вип. 4 (86), с. 18-23.

2. Бірук Н.П., 2016. Науково-педагогічні школи та їх вплив на становлення молодого вченого. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон: Херсонський держ. ун-т, вип. LXXIV, т. 2, с. 100-105.

3. Бірук Н.П., 2018. Педагог-дослідник: окреслення дефініції та особливості діяльності. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка», вип. 6/38*, с. 38-48.

4. Бірук Н.П., 2019. Наукові та авторські школи в українській педагогічній науці. *Інноваційна педагогіка: наук. журнал. Одеса: ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», вип. 14, т. 2*, с. 13-17.

5. Бірук Н.П., 2020. Проблема співвідношення понять «наукова» та «дослідницька» діяльність. *Нові технології навчання: зб. наук. праць. Київ: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», вип. 94*, с. 32-37.

6. Бірук Н.П., 2020. Зарубіжний досвід організації та діяльності наукових шкіл (на прикладі Польщі та Білорусі). *Українська полоністика. № 18*. с. 128-136.

7. Щербакова Н.П., 2012. Научная школа – фундамент подготовки научно-педагогических кадров. *Вестник Семипалатинского государственного педагогического института: научно-метод. журнал. Семей (Казахстан), № 3 (27)*, с. 105-107.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Антонова О.Є., Дубасенюк О.А **Бірук Н. П.**, Павленко В.В., 2019. *Серця, віддані педагогіці. Історія становлення і розвитку кафедри педагогіки (до 100-річчя Житомирського державного університету імені Івана Франка): (монографія). Вид. 2-ге, доп. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 228 с.*

9. Щербакова Н.П., 2012. Професійне становлення педагога-дослідника у сучасній науково-педагогічній школі. *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка*, с. 319-330.

10. Щербакова Н.П., 2011. Науково-дослідна діяльність магістрантів як важлива складова професійної підготовки майбутніх педагогів. *Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих дітей та молоді: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 травня 2011 р., м. Житомир. Київ: ІОД*, с. 375-379.

11. Щербакова Н.П., 2012. Роль керівника науково-педагогічної школи у творчому зростанні особистості дослідника. *Наукові записки: зб. праць молодих вчених та аспірантів ХГПА: [матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. «Історико-педагогічні дослідження в Україні: стан, проблеми, перспективи», Хмельницький, 18 жовт. 2012 р.]. Хмельницький: ХГПА, вип. 1*, с. 236-241.

12. Бірук Н.П., 2016. Педагог-дослідник як суб'єкт діяльності науково-педагогічної школи. *Педагогіка і психологія: методика та проблеми практичного застосування: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 16-17 грудня 2016 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет*, с. 83-86.

13. Бірук Н.П., укладач, 2017. *Довідник здобувача з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка*, 26 с.

14. Бірук Н.П., 2017. Дослідницькі здібності як основа розвитку науково-

дослідницької обдарованості особистості. *Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи*: зб. наук.-метод. праць / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид. Євенок О.О., с. 75-79.

15. Бірук Н.П., 2017. Напрями діяльності українських науково-педагогічних шкіл. *International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics»*: Conference proceedings, October 20-21. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», p. 12-15.

16. Бірук Н.П., 2020. Підготовка магістрів педагогічних спеціальностей до роботи з обдарованими дітьми. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*: зб. наук. праць / за ред. доц. В.В. Павленко. Житомир: ФО-П Левковець Н.М., с. 16-20.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Щербакова Н.П., 2012. Становлення наукової думки в Древній Індії: перші філософські школи. *Студентський історико-педагогічний альманах. Випуск 1. Ідеї педагогів минулого в освіті сьогодення*: зб. наук. праць молодих дослідників / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 10-16.

18. Щербакова Н.П., 2013. До проблеми формування професійної компетентності педагога-дослідника. *Дослідницький компонент у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів та позашкільних закладів освіти: ретроспектива і перспектива*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 21 лист. 2013 р., м. Київ. Київ: Ін-т обдарованої дитини, с. 256-260.

19. Бірук Н.П., 2014. Особливості розвитку творчої особистості майбутнього педагога. *Тенденції модернізації національних освітніх систем*: зб. наук. праць молодих дослідників / [за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко]. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 50-52.

20. Бірук Н.П., 2017. Виявлення та підтримка науково-обдарованих школярів – перспективний напрямок розвитку сучасної науки. *Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 10-11 лют. 2017 р. Харків: Східноукр. організація «Центр педагогічних досліджень», с. 28-31.

21. Бірук Н.П., 2018. Науково-педагогічні школи Житомирщини. *Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика*: матеріали конф., 5 березня 2018 р. Режим доступу: <http://conference.pu.if.ua/forum/viewtopic.php?f=198&t=452>

22. Бірук Н.П., 2020. До проблеми підвищення ефективності професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в умовах підготовки докторів філософії. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., (23-24 квітня 2020 року, м. Суми). Суми, с. 64-66.

АНОТАЦІЇ

Бірук Н.П. **Професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника в умовах діяльності науково-педагогічної школи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2021.

Дисертація присвячена актуальній проблемі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи.

У роботі проаналізовано стан окресленої проблеми в науковій літературі та практику впровадження досягнень вітчизняних науково-педагогічних шкіл в освітній процес. Здійснено категоріальний аналіз базових понять дослідження, представлено періодизацію розвитку наукових шкіл, акцентовано увагу на сучасному етапі їх функціонування.

Результатом професійно-творчого розвитку було визначено сформованість науково-дослідницької компетентності на емпірично-інтуїтивному, дослідницько-логічному та креативно-евристичному рівнях. Вимоги до особистості педагога-дослідника узагальнено у вигляді професіограми.

Спроектовано модель професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи, що складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: концептуально-цільового, мотиваційно-стимулювального, змістово-процесуального та результативно-діагностувального та технологію її реалізації.

Результати експериментальної перевірки дієвості моделі шляхом реалізації технології засвідчили підвищення якісного рівня професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника та науково-дослідницької компетентності.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, педагог-дослідник, професійно-творчий розвиток, особистісний розвиток, науково-дослідницька компетентність, наукова школа, науково-педагогічна школа, середовище науково-педагогічної школи, модель професійно-творчого розвитку.

Бирук Н.П. **Профессионально-творческое развитие педагога-исследователя в условиях деятельности научно-педагогической школы. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования, Житомирский государственный университет имени Ивана Франка, Житомир, 2021.

Диссертация посвящена актуальной проблеме профессионально-творческого развития личности педагога-исследователя в условиях научно-педагогической школы.

В работе проанализированы состояние исследуемой проблемы в научной литературе и практика внедрения достижений отечественных научно-педагогических школ в образовательный процесс. Осуществлен категориальный анализ базовых понятий исследования, представлена периодизация развития научных школ, акцентировано внимание на современный этап их функционирования.

Результатом профессионально-творческого развития определена сформированность научно-исследовательской компетентности на эмпирическо-интуитивном, исследовательско-логическом и креативно-эвристическом уровнях. Требования к личности педагога-исследователя обобщены в виде профессиограммы.

Спроектирована модель профессионально-творческого развития личности педагога-исследователя в условиях научно-педагогической школы, состоящая из четырех взаимосвязанных блоков: концептуально-целевого, мотивационно-стимулирующего, содержательно-процессуального и результативно-диагностического и технология ее реализации.

Результаты экспериментальной проверки действенности модели с помощью реализации технологии способствовали повышению качественного уровня профессионально-творческого развития личности педагога-исследователя и научно-исследовательской компетентности.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность, педагог-исследователь, профессионально-творческое развитие, личностное развитие, научно-исследовательская компетентность, научная школа, научно-педагогическая школа, среда научно-педагогической школы, модель профессионально-творческого развития.

Biruk N.P. Professional and creative development of the personality of a teacher-researcher in terms of scientific and pedagogical school activity. – Manuscript.

The thesis for the Candidate Degree of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2021.

The thesis presents the results of a thorough analysis of the regulatory and scientific source base on the problem of professional and creative development of the personality of a teacher-researcher in scientific and pedagogical school environment; reviews the scientific-theoretical bases of the essence of scientific-research activity and the formation of the personality of a teacher-researcher in the process of its implementation.

On the basis of modern terminology, the conceptual field «research activity» has been outlined; different approaches concerning the concept «a teacher-researcher» have been considered and its components have been singled out.

A number of key definitions such as: «personality development», «professional and creative personality development of a teacher-researcher» have been analyzed as well as the changes that occur with the personality during the process of this development have been identified. The generalization of theoretical approaches, tendencies, contexts of problem consideration of professional and creative development of a teacher-researcher's personality has proved the multi-dimensional scientific directions concerning the analysed concept in the theory and methods of professional pedagogical training in an institution of higher education, the variety of approaches regarding establishing its essence, subjects and result. We have determined its result in the following: scientific-research competence is formed at the empirically intuitive, research-logical and creative-heuristic levels.

Based on the analyzed historiographical, philosophical, scientific and pedagogical sources, the periodization of the development of scientific schools has been presented, besides the attention has been focused on the present-day stage of their functioning. A conclusion has been formulated about the existence of cardinally opposite platforms regarding the interpretation of the phenomenon of «scientific school» – from the regional staff of scientists to a world-famous trend, that complicates the process of this phenomenon studying. The functions, criteria, factors and signs of scientific schools' activity have been studied, their typology has been generalized.

The model of professional and creative development of the personality of a teacher-researcher in scientific and pedagogical school environment, consisting of four interconnected blocks: conceptually-targeted, motivationally-stimulated, contentually-procedured and resultantly-diagnostic has been projected, the technology for its implementation has been worked out.

The program of the pedagogical experiment directed on verification of the presupposition has been described: the effectiveness of professional and creative development and the formation of scientific and research competence will increase due to the purposeful and systematic influence of the scientific and pedagogical school environment providing the implementation of scientific-research activities by a teacher-researcher, introduction of well-grounded pedagogical conditions and technology.

The results of the ascertaining stage of the experiment have been represented, that determine the actual state of scientific-research competence formation of the studied categories of specialists. The results of the ascertaining and formative stages of the experiment have been compared as well as the conclusion about the efficiency of the model realized at the formative stage of the experiment – the positive dynamics of the level of scientific-research competence development, has been formulated. The certainty of the obtained results has been checked using the methods of mathematical statistics.

Key words: scientific-research activity, a teacher-researcher, professional and creative development, personal development, scientific-research competence, a scientific school, a scientific and pedagogical school, scientific and pedagogical school environment, the model of professional and creative development.